

§ 1. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу

1. Публічна обіцянка винагороди є підставою виникнення зобов'язальних відносин. Публічна обіцянка винагороди — це адресована невизначеному колу осіб обіцянка майнової винагороди за досягнення певного результату тому, хто досягне цього результату. ЦК регулює як окремі види публічної обіцянки винагороди відносини, що впливають з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу та з публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу.

Винагорода може бути публічно обіцяна за виконання будь-якої дії, що не є протиправною (тобто, є правомірною або юридично нейтральною). Конкурс оголошується лише на досягнення кращого результату у виконанні певної роботи особами, що взяли участь у конкурсі.

Як впливає зі ст.1144 ЦК, публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу має юридичне значення за наявності таких ознак:

1) обіцянка винагороди має бути публічною, тобто повідомленою через засоби масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб. Пропозиція виконати певні дії, спрямовані на отримання певного результату, адресована окремій особі, не вважається публічною, оскільки в останньому випадку має місце оферта — пропозиція вступити у договірні відносини. Спеціальна форма оголошення публічної обіцянки винагороди не встановлена. Вибір способу сповіщення залежить від особи, яка обіцяє винагороду і певною мірою залежить від її матеріального становища;

2) у сповіщенні публічної обіцянки винагороди мають бути визначені зміст завдання, строк та місце його виконання, форма та розмір винагороди, які заздалегідь визначаються особою, що обіцяє винагороду;

3) обіцянка винагороди повинна мати майновий, грошовий або інший матеріальний зміст. До того ж мають бути точно вказані форма і розмір винагороди;

4) умовою одержання винагороди виголошується досягнення певного результату, на який вказувала особа, що обіцяє винагороду. При цьому припускається, що результат, про який йдеться, має бути досягнутий шляхом здійснення правомірної дії (дій).

За наявності вказаних ознак публічна обіцянка винагороди породжує зобов'язальні правовідносини. Підставою виникнення цих зобов'язальних правовідносин є юридична сукупність, що охоплює два односторонніх правочини:

- 1) публічне оголошення винагороди за передання певного результату;
- 2) досягнення цього результату особою, яка відгукнулася на оголошення.

Хоча ці правочини мають зустрічний характер, але було б некоректно оцінювати їх, як стадії укладення договору: по-перше, кожен із них є завершеною правовою дією; по-друге, хоча публічну обіцянку винагороди можна вважати публічною офертою, але на відміну від останньої вона може бути відкликана шляхом публічного оголошення про припинення завдання (ч.2 ст.1149) у той час, як пропозиція укласти договір, одержана адресатом, за загальним правилом, не може бути відкликана протягом строку для відповіді (ст.641 ЦК).

2. Суб'єктами правовідносин, що виникають у такому випадку, є:

- 1) той, хто оголосив винагороду за виконання певного завдання;
- 2) той, хто виконав дії, вказані в оголошенні.

На одному та іншому боці відповідних зобов'язань можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи. При цьому фізична особа, яка пообіцяла винагороду, має бути повністю дієздатною (ст.34 ЦК), щоб мати можливість розпоряджатися майном для виплати винагорода. Тим, хто виконує дії, вказані в оголошенні, може бути як повністю дієздатна фізична особа, так і фізична особа з неповною дієздатністю, але за умови, що на такі його дії є згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника (ч.2 ст.32 ЦК). Обмеження щодо участі у даних правовідносинах юридичних осіб можуть бути пов'язані з тими випадками, коли вчинення дій, спрямованих на результат, що є предметом оголошення, потребує спеціальної правоздатності (наявності ліцензії тощо), якої немає у цієї юридичної особи (ч.3 ст.91 ЦК).

3. Завдання, яке належить виконати за умовами оголошення, може стосуватися разової дії або необмеженої кількості дій одного виду, які можуть вчинятися різними особами (ст.1145 ЦК). Тобто публічна обіцянка винагорода припускає досягнення певного результату (наприклад знайдення і повернення документів). Варто звернути увагу на те, що, оскільки у ЦК йдеться про виконання певної дії без застереження щодо якості дії тощо, то може йтися проте, що результат досягнутий або не досягнутий, але не про оцінку результату, як виконаного краще чи гірше. Отже, обіцяну винагороду може вимагати будь-хто, хто досяг вказаного результату.

Для виконання завдання може бути встановлений строк (термін), до якого (протягом якого) слід досягти певного результату. Встановлення строку (терміну) не обов'язкове, і не може вважатися характерною умовою публічної обіцянки винагорода. Але невизначеність строку певною мірою погіршує становище учасників.

Якщо строк установлений, то дія, за яку обіцяна винагорода, має бути виконана в межах цього строку, а особа, яка пообіцяла винагороду, зв'язана своєю обіцянкою до його закінчення.

Якщо строк (термін) виконання завдання не встановлений, воно вважається чинним протягом розумного часу відповідно до змісту завдання (ст.1146 ЦК). "Розумним часом" при цьому вважається строк (термін), який відповідає періоду об'єктивної заінтересованості особи, яка оголосила винагороду, у виконанні вказаних в оголошенні дій.

4. Особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право змінити завдання та умови її

надання. Передбачаючи таку можливість, ст. 1147 ЦК не визначає умови та причини, за яких можлива зміна умов оголошення про винагороду, і не зобов'язує того, хто пообіцяв винагороду, а потім змінив завдання, сповістити про зміни умов обіцянки винагорода в тому самому порядку, в якому була оголошена винагорода.

Оскільки недостатня інформація може зашкодити інтересам тих, хто відгукнувся на пропозицію виконати певне завдання, то ч. 2 ст. 1147 ЦК передбачає, що особа, яка приступила до виконання завдання, має право вимагати відшкодування збитків, завданих їй у зв'язку із зміною завдання.

Таке саме право має особа, яка приступила до виконання завдання до зміни умов, якщо у зв'язку зі зміною умов надання винагорода виконання завдання втратило інтерес для неї. Очевидно, у цих випадках розмір збитків, які мають бути відшкодовані, не може перевищувати обіцяної винагорода. Такий висновок випливає з того припущення, що, розраховуючи витрати, особа, яка вчиняє дії, має виходити з розміру можливої винагорода: більшого вона у разі успіху отримати не могла б.

5. Оголошення, яке містить публічну обіцянку винагорода, прав та обов'язків у тих, до кого воно звернене, не створює. Вони стають учасниками відповідних правовідносин лише після досягнення обумовленого результату. Що стосується особи, яка публічно обіцяла винагороду, то у неї виникає обов'язок сплатити винагороду лише за умови, що результат, за який обіцяна винагорода, буде досягнуто.

Якщо публічна обіцянка винагорода припускає досягнення єдиного у своєму роді і тому неповторного результату (наприклад, пошук та знайдення втрачених документів), то обіцяну винагороду вправі вимагати той, хто досяг вказаного результату.

У тих випадках, коли результати, про які йшлося в оголошенні, досягнуті кількома особами (наприклад, повідомлення інформації про якийсь об'єкт, події тощо), і дію, вказану в оголошенні про винагороду, виконали кілька осіб незалежно одна від одної, то вказану винагороду отримує той, хто виконав дію першим. У разі якщо вказану в оголошенні про винагороду дію виконали кілька осіб одночасно, винагорода розподіляється між ними порівну.

6. Зобов'язання, що виникає у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди, припиняється із закінченням строку (терміну) для виконання завдання, а також у разі передання результату особою, яка перша виконала завдання.

Крім того, особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право скасувати обіцянку, реалізуючи своє "право відступу від обіцяного". Повідомлення про скасування обіцянки винагороди має бути зроблене публічно у тій же формі, у якій була оголошена обіцянка винагороди.

Припинення завдання не звільняє того, хто пообіцяв винагороду, від відшкодування реальних витрат, які понесла особа, що приступила до виконання завдання. У тому випадку, коли особа, яка обіцяла винагороду, доведе, що ці витрати виникли у зв'язку з виконанням дій, котрі напевне не відповідали суті завдання, вона звільняється від обов'язку відшкодувати вказані витрати (ст. 1149 ЦК).

§ 2. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу

1. Оголошення конкурсу (змагання) відрізняється від публічної обіцянки нагороди без оголошення конкурсу передусім, тим, що у конкурсі: а) результати, про які йдеться в оголошенні, можуть бути досягнуті незалежно різними особами; б) ці результати можна порівняти і визначити кращі з них.

Конкурс характеризується такими рисами:

1) обіцянка нагороди за досягнення визначеного засновником конкурсу (змагання) результату має бути публічною.

Якщо оголошення звернене до невизначеного кола осіб, то конкурс є відкритим. При цьому не має значення, широким чи вузьким є коло осіб, які запрошуються до участі у змаганні (наприклад, відкритий конкурс може оголошуватися у масштабах держави, а може стосуватися лише працівників однієї фірми). Але конкурс може бути і закритим, оскільки засновник конкурсу має право запросити до участі у ньому персональних учасників (ст. 1150 ЦК). Наприклад, конкурс на кращий проект пам'ятника може проводитися за участю відомих скульпторів із персональним запрошенням кожного з них.

Оголошення може бути зроблено в будь-якій формі, головне, щоб про конкурс змогли дізнатися широке коло осіб чи персональні учасники у разі проведення закритого конкурсу. Засновник конкурсу повідомляє про його умови одночасно з оголошенням про конкурс або персонально кожному, хто виявив бажання брати участь у ньому;

2) за своєю правовою природою оголошення конкурсу є одностороннім правочином, вчиненим під умовою. Обов'язок засновника конкурсу прийняти подані учасниками конкурсу роботи, розглянути їх та виплатити переможцю конкурсу винагороду може бути виконаний лише за умови подання робіт учасниками конкурсу. Тому правовідносини внаслідок оголошення конкурсу виникають з двох односторонніх правочинів, вчинених засновником конкурсу та особою, яка в ньому бере участь;

3) суб'єктами правовідносин, які виникають при оголошенні конкурсу, є:

а) особа, яка оголосила конкурс (змагання) — засновник конкурсу;

б) особи, які беруть участь у змаганні — учасники конкурсу;

4) засновником конкурсу може бути фізична особа, що є дієздатною (ст.34), або особа з неповною цивільною дієздатністю(ст.32), а також юридична особа відповідно до обсягу її цивільної правоздатності (ст.91 ЦК). Учасником конкурсу може бути фізична або юридична особа (ст.ст.32, 34, 91 ЦК) за умови дотримання вимог конкурсу стосовно суб'єктного складу змагання;

5) конкурси можуть оголошуватися не тільки з метою одержання кращих результатів у галузі інтелектуальної діяльності, мистецтва, виконання роботи тощо, а й з метою виявлення кращого партнера для укладення договору тощо. Ці випадки не підпадають під поняття конкурсу, яке впливає з норм коментованої глави, а регулюються спеціальними нормами (ст.650 ЦК). Широко використовується конкурс на торгах при приватизації державної і комунальної власності, а також в інших галузях господарської діяльності.

2. Істотними умовами оголошення про конкурс є:

1) предмет конкурсу. Це може бути результат інтелектуальної діяльності, вчинення певної дії, виконання роботи тощо. Перелік, встановлений у ст. 1151 ЦК, не є вичерпним, тому засновник конкурсу має можливість на свій розсуд визначити предмет конкурсу. Викладаючи суть завдання, засновник конкурсу повинен описати завдання з визначенням вимог до роботи, результату, певної дії, які він бажає одержати;

2) винагорода (премія), яка має бути виплачена переможцеві за кращий результат. Винагорода становить собою премію, яка виплачується переможцю конкурсу за досягнутий результат (незалежно від його права на одержання інших видів винагороди за працю). Кількість призових місць, винагорода (сума премії) на кожне призове місце тощо визначаються в умовах конкурсу. На відміну від обіцянки винагорода у порядку, передбаченому вище, умовами конкурсу може бути обумовлено надання переможцеві лише морального заохочення. Форми морального заохочення можуть бути різноманітні: присудження звань лауреатів конкурсу, почесних звань, видача дипломів, пам'ятних знаків тощо;

3) строк подання творів на конкурс чи виконання певної дії(ст. 1151 ЦК). Строк має бути визначений з урахуванням можливості реально виконати конкурсне завдання. Засновником конкурсу можуть визначатися остаточні та проміжні строки.

Крім істотних умов, визначених законом, засновник конкурсу може висунути й інші вимоги до результатів конкурсу чи його учасників. Такі умови є факультативними (необов'язковими). Однак для конкретного конкурсу вони стають обов'язковими, й учасники конкурсу мають їх враховувати (якщо такі умови не суперечать актам цивільного законодавства).

Прикладом факультативної умови конкурсу є зазначення місця подання матеріалів на конкурс, а також зазначення строків оголошення результатів змагань. Хоча ЦК не вимагає прямо від засновника конкурсу вказувати місце подання матеріалів, строк оцінки робіт та оголошення результатів конкурсу, однак цілком очевидно, що проведення конкурсу без визначення цих умов є неможливим.

3. Засновник конкурсу за певних умов має право змінити умови конкурсу або відмовитися від проведення змагання.

З цього приводу ЦК 1963 р. передбачав, що засновник конкурсу може змінити умови конкурсу в межах терміну, встановленого для пред'явлення робіт. ЦК 2003 р. посилює ці норми, вказуючи, що засновник конкурсу має право змінити його умови лише до початку конкурсу (ст.1152). Така норма спрямована на більш повний захист інтересів учасників конкурсу. З цією ж метою законодавець зобов'язує засновника конкурсу сповістити про зміни умов конкурсу в тому ж порядку, в якому був оголошений конкурс.

Без дотримання вказаних вимог умови конкурсу не можуть бути змінені. У цьому випадку засновник конкурсу зобов'язаний виплатити премію тим його учасникам, чиї роботи відповідають первісно оголошеним умовам конкурсу.

Водночас у кожному разі зміна умов конкурсу накладає на засновника обов'язок відшкодування витрат, які були понесені особою для підготовки до участі у конкурсі, якщо особа втратила інтерес до участі у ньому або участь стала неможливою.

Положення ст. 1153 про можливість відмови від проведення конкурсу є істотною новелою ЦК.

При цьому передбачено два різних варіанти правових наслідків: 1) якщо проведення конкурсу стало неможливим з обставин, що від засновника конкурсу не залежали, то учасники конкурсу не можуть вимагати від нього відшкодування витрат; 2) якщо засновник конкурсу відмовляється від проведення конкурсу з інших підстав, то учасник конкурсу має право на відшкодування витрат, які були ним зроблені для підготовки до

участі у конкурсі.

Хоча ст.1153 ЦК не вказує на обов'язок засновника конкурсу оголосити про відмову від конкурсу в тому ж порядку, в якому було оголошене змагання, але очевидно, це є необхідним, оскільки в іншому випадку можуть бути порушені інтереси осіб, які почали виконувати умови конкурсу та не мають змоги дізнатися про його скасування.

4. Основною метою проведення конкурсу є виявлення найкращих результатів. Тому учасник конкурсу, робота якого визнана найкращою, стає переможцем конкурсу та одержує право на одержання винагороди (переможців може бути кілька, якщо засновником конкурсу присуджуються кілька премій).

Процедура визначення переможця встановлюється засновником конкурсу. Він може доручити провести оцінку представлених на конкурс результатів спеціально створеній конкурсній комісії (журі), іншій організації чи провести її самостійно. У випадку створення конкурсної комісії її члени мають бути особами, що не є учасниками конкурсу і не зацікавлені якимось чином у перемозі когось з учасників конкурсу.

Засновник конкурсу не повинен мотивувати прийняте ним чи конкурсною комісією рішення про результати конкурсу. У випадку, коли рішення приймається конкурсною комісією, воно має бути затверджене засновником конкурсу.

Про результати конкурсу його засновник повинен повідомити у тій же формі, у якій його було оголошено. Найчастіше, крім публічної об'яви (а іноді замість неї), інформацію про результати конкурсу його засновник надає учасникам конкурсу у вигляді письмового повідомлення.

Учасники конкурсу, не згодні з рішенням конкурсної комісії про результати змагань, вправі оскаржити у суді прийняте рішення про результати конкурсу на загальних підставах (ст.1154 ЦК).

5. Певні особливості має оцінювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які

подані на конкурс. Вони передбачені ст. 1155 ЦК, яка визначає перелік можливих рішень конкурсної комісії (журі) при визначенні результатів конкурсу. При цьому конкурсна комісія не повинна вказувати на мотиви свого рішення.

Винагорода переможцю конкурсу за результати інтелектуальної, творчої діяльності, як правило, за своїм розміром не є еквівалентною досягнутому результату і має в основному заохочувальний характер. Тому виплата премії не перешкоджає реалізації права на інші види винагороди (наприклад права на одержання авторського гонорару).

При виплаті премії виникають труднощі у тому випадку, якщо кілька робіт, одержаних від учасників конкурсу, виявилися однаковими за якістю. За загальним правилом, якщо ці роботи виконані самостійно, вони оцінюються однаково.

При відповідності кількості премій числу робіт, які зайняли призове місце, або якщо кількість премій перевищує число робіт, які зайняли призові місця, кожен з переможців конкурсу одержує премію у встановленому розмірі. Якщо кількість премій менша кількості робіт, які зайняли призові місця, премії мають бути розділені пропорційно числу робіт, визнаних гідними премії. При колективній участі в конкурсі премія виплачується одна на весь колектив.

6. Після оголошення результатів конкурсу і визначення переможця (переможців) останній здобуває право вимагати, а засновник конкурсу зобов'язаний йому видати передбачену рішенням про сплату винагороди премію. Якщо засновник конкурсу ухиляється від добровільного виконання свого обов'язку, то право на одержання присудженої премії може бути здійснене в примусовому порядку шляхом пред'явлення позову.

Хоча кінцевою метою конкурсу, як правило, є подальше використання кращих робіт, але коли предметом конкурсу був результат інтелектуальної, творчої діяльності, засновник конкурсу має право подальшого його використання лише за згодою переможця. Отже, ЦК забороняє автоматичне виникнення права використання зазначених робіт засновником конкурсу, що є додатковим засобом захисту прав автора на створений ним твір та прав виконавця твору. Переможець має право як на одержання премії, так і на авторську винагороду. Водночас ст. 1156 ЦК визнає за засновником конкурсу пріоритетне право на укладення з автором договору про використання твору. У випадку ухиляння переможця конкурсу від укладення такого договору засновник конкурсу може звернутися до суду з позовом про примусове укладення договору.

7. Конкурсні роботи, не визнані гідними винагороди, засновник конкурсу повинен повернути учасникам конкурсу негайно після оголошення результатів. У ЦК 1963 р. передбачалося, що засновник конкурсу має право умовою конкурсу передбачити можливість неповернення учасникам їхніх робіт, поданих на конкурс. У ЦК 2003 р. ст. 1157, навпаки, містить імперативну норму про те, що умова конкурсу, згідно з якою засновник конкурсу не повертає особі речі, подані на конкурс, є нікчемною. Отже, оскільки особа, яка подала річ для участі в конкурсі, не втрачає права власності на неї і зберігає права власника, то будь-яке використання названих речей засновником конкурсу без згоди власника є неправомірним.

Право володіння на річ, подану на конкурс, засновник конкурсу може набути без згоди її власника лише у випадку, якщо учасник конкурсу протягом місяця від дня оголошення його результатів не пред'явив вимогу про повернення йому речі. Але права власності засновник конкурсу не набуває, тому зобов'язаний повернути річ, подану на конкурс, у будь-який час за вимогою її власника.

У тому випадку, якщо річ, подана на конкурс, не була подарована засновникові конкурсу або куплена ним, він може набути право власності на неї за набувальною давністю за правилами ст.344 ЦК.